

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

УДК 2-4:316.647.5(53)
DOI: <https://doi.org/10.17721/sophia.2024.24.1>

Артемій ДОРОШ, асп.
ORCID ID: 0009-0004-8255-7554
e-mail: doroshartur@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

КОНФЕСІЙНА СТРУКТУРА УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ФОКУС ХХІ СТОЛІТТЯ

Вступ. Наголошено на трансформаційних процесах, які відбуваються у конфесійній структурі українського суспільства на зламі тисячоліть. Дослідження присвячено наявній мережі релігійних організацій та утворень в Україні у ХХІ ст. Висвітлено, що надання Томосу для Православної церкви України спричинило поглиблення трансформаційних процесів та вплинуло на конфесійну специфіку в українському суспільстві.

Методи. Застосовано комплекс методів: історичний аналіз для вивчення конфесійного зрізу в динаміці та історичний ретроспективі; контент-аналіз наявної статистичної інформації та заяв ісрархів різних релігійних організацій; порівняльний метод для зіставлення даних різних релігійних організацій; метод експертних оцінок та статистичний аналіз соціологічних даних. Використання низки філософських та загальнонаукових методів дозволило всебічно дослідити та спрогнозувати конфесійну структуру українського суспільства.

Результати. Визначено проблему сучасного юрисдикційного розділення українського православ'я на три основних гілки, що значно загострює міжконфесійні суперечності у країні. Зазначено, що за роки незалежності України конфесійна структура зазнала значних змін, що ускладнює налагодження рівноправного діалогу як між окремими конфесіями, так і між державою та церквою. Значну увагу приділено міжправославному протистоянню та перспективі заборони Московського патріархату в Україні.

Висновки. Акцентовано, що юрисдикційний поділ українського православ'я і надалі існує у новітній історії України. Трансформація конфесійної структури українського суспільства відбувається вкрай повільно, що свідчить про завершення екстенсивного розвитку релігійних організацій, представлених в Україні. Доведено, що в результаті трансформації конфесійної структури відбувається зміна державно-церковних відносин, що впливає на баланс міжконфесійних відносин.

Ключові слова: автокефалія, юрисдикція, православна церква, релігійна громада, парафія, конфесійна приналежність, Томос.

Вступ

Проголошення державної незалежності зумовило активізацію релігійних громад на тлі бурхливого національного відродження. Відновлення діяльності заборонених церков (наприклад УГКЦ), активізація православних юрисдикцій (та утворення нових), реєстрація численних протестантських деномінацій, поживлення діяльності мусульманських та юдейських організацій, наповнили релігійне життя молоді та нестабільної України релігійно-конфесійною строкатістю. Полірелігійність, як і полінаціональність, швидко утвердилось в Україні як звична норма співіснування різного на спільній державній території. Як і всі інші країни пострадянського простору, Україна не змогла побудувати власне суспільство без релігії. Розпочався процес формування власного мультикультуралізму, який уже був розповсюджений у країнах Європи.

Додаткової гостроти та строкатості відродженню суспільно-конфесійних трансформацій додали світові глобалізаційні процеси, які припали на кінець ХХ ст. Крім того, геополітичне розміщення України між східною та західною культурами, християнським та мусульманським світами, католицизмом та православ'ям значно ускладнило релігійні процеси всередині країни (Саган, 2021, с. 29).

Україна в історичній ретроспективі не була моноконфесійною державою. Історично сформований релігійний плюралізм має власне глибоке коріння. Однак високий рівень політизації релігії сприяв загостренню міжконфесійних протистоянь та конфліктів.

Метою статті є дослідження конфесійної структури українського суспільства та трансформаційні процеси в релігійній мережі у ХХІ ст. Останні роки в Україні позначились глобальними соціальними, політичними,

військовими, економічними та культурними потрясіннями. Це викликало значні зміни в державно-церковних та міжконфесійних відносинах.

Для того щоб досягнути поставленої мети, необхідно виконати певні завдання, після яких можна зробити висновки та передбачення. Тому головним завданням роботи є аналіз суспільно-релігійних процесів в Україні та прогнозування майбутньої конфесійної кон'юнктури. Для досягнення мети необхідно з'ясувати зв'язок суспільно-політичних процесів, наприклад війни Росії проти України, надання Томосу для ПЦУ, законодавчі ініціативи щодо заборони УПЦ і подібне, з реаліями релігійного сьогодення найбільших церков, представлених в Україні. Доречно проаналізувати, наскільки змінилась конфесійна мапа за останні роки, враховуючи вплив державницького фактора на релігійні організації. Відразу необхідно зазначити, що такий зв'язок є взаємозалежним. Як держава впливає на церкву, так і релігійні організації накладають відбиток на управлінські та політичні процеси в Україні. Війна чітко продемонструвала, що релігійний складник – це питання національної безпеки, престижу держави на міжнародній арені, ментального утвердження проукраїнського орієнтуру національної самоідентифікації, а головне, – можливість консолідації громадян навколо єдиної православної церкви, прихожани якої є найбільшою конфесією в країні. Однак роз'єднання українського православ'я на кілька юрисдикцій нівелює цей процес (Кобетяк, 2023, с. 25).

Методи

Відсутність загального наукового підходу до розуміння проблеми міжконфесійних взаємин та необхідність використання різноманітних методів для її дослідження підносять пізнання цього явища на новий науковий рівень його осмислення. Це спонукає до глибинного

© Дорош Артемій, 2024

наукового дослідження державно-церковних та між-конфесійних відносин в Україні, які власне формують конфесійну структуру країни.

У процесі здійснення наукової розвідки було застосовано комплекс наукових міждисциплінарних методів дослідження: метод історичного аналізу, що використовувався для вивчення конфесійного зрізу в динаміці та історичній ретроспективі, а також контент-аналіз наявної статистичної інформації та заяв ієрархів різних релігійних організацій. порівняльний метод для зіставлення даних різних релігійних організацій та метод експертних оцінок та статистичний аналіз соціологічних даних.

Використання низки філософських та загальнонаукових методів дозволило всебічно дослідити та спрогнозувати конфесійну структуру українського суспільства. Узагальнення отриманих результатів дає змогу сформулювати цілісне розуміння сучасної кон'юнктури релігійної мережі України, а також розкрити всі фактори та процеси, які впливають на становлення наявної конфесійної структури.

Аналіз останніх досліджень. Необхідно звернутися до наукових праць дослідників за відповідною тематикою, а також переосмислити ключові поняття, змістовий аналіз яких впливає на розкриття особливостей предмета статті. Передусім для дослідження було використано роботи провідних українських релігієзнавців, філософів та політологів, у яких осмислюється еволюція державного-політичних процесів, що вплинули на трансформацію конфесійної структури українського суспільства. Варто виокремити таких авторів: В. Войналовича, В. Єленського, які сьогодні очолюють Державну службу України з етнополітики та свободи совісті; архимандрита Кирила (Говоруна) – одного із кращих богословів сучасності і потужного релігійного аналітика; С. Здіорука – провідного фахівця інституту стратегічних досліджень; А. Кобетьяка – доктора політичних наук, спеціаліста в галузі державно-церковних відносин; О. Сагана – керівника відділення релігієзнавства Інститут філософії; Є. Харьковщентка та О. Предко – провідних спеціалістів з кафедри релігієзнавства Київського національного університету імені Шевченка; Л. Филипович – провідного фахівця в царині релігієзнавства в Україні; Ю. Чорноморця – провідного аналітика релігійної статистики та сучасної релігійної ситуації в країні, а також багатьох інших вітчизняних та закордонних дослідників, чії праці висвітлюють проблеми державно-церковних відносин та формування конфесійної структури в Україні.

Результати

Активне відродження релігійної мережі, переплетення традиційних для України та новітніх релігійних організацій сприяли сучасній строкатості релігійної мапи нашої держави. Держава, як і кожна релігійна організація, виступають окремими суб'єктами взаємодії та соціальних процесів в єдиному українському просторі. Варто зауважити, що бурхливий розвиток потребує формування чіткої та структурованої моделі державно-церковної та міжконфесійної взаємодії. Відсутність налагодженого діалогу та державно-церковного паритету буде виконувати деструктивну функцію. Формування громадянського суспільства європейського зразка неможливе без міжконфесійної гармонії та поваги між державою та церквою.

В Україні релігія – це важливий соціальний інститут, усі роки незалежності він стабільно користується високим, а до війни, напевно, найвищим, ступенем довіри. Однак у сучасних умовах релігія відіграє радше роз'єднувальну, а не об'єднавчу роль. Об'єднати суспільство на ґрунті релігії сьогодні неможливо (Саух, 2001, с. 118).

Непорозуміння з Українською православною церквою, яка так і не розірвала зв'язки з Московським патріархатом; значна кількість колаборантів саме серед духовенства і активних мирян; силові захоплення храмів; позбавлення релігійних організацій можливості користуватися культовими спорудами, які є пам'ятками архітектури, але саме церква відновлювала їх останніми десятиліттями; різні розважальні шоу в сакральних місцях, що викликали значний суспільний резонанс; чвари всередині мусульманських спільнот; "замороження" процесу визнання Православної церкви України іншими Помісними церквами – все це лише незначний перелік проблем, які значно погіршують відносини між релігійними організаціями та негативно впливають на державно-церковну взаємодію, що відображається на формуванні сучасної релігійної мапи держави.

У рік проголошення державної незалежності в Україні діяло 12962 релігійні громади, які були забезпечені 9449 культовими спорудами. Закономірно, що лівова частка громад була зареєстрована Українською православною церквою, яка стала спадкоємицею Екзархату Московського патріархату в Україні. Це 5469 громад. Близько півтори тисячі (1489) громад належало УАПЦ. Потужно вийшла із підпілля і відновила власну діяльність Українська Греко-католицька церква, яка вже в 1991 р. налічувала 2643 парафій. А до Римо-Католицької церкви належали 452 громади. У 1997 р. в Україні існувало вже 17610 зареєстрованих та 869 незареєстрованих громад (Релігійні організації, 1997).

1 січня 2008 р. було офіційно зареєстровано 33493 релігійні громади, з них 21993 були забезпечені культовими будівлями, будувалося ще 2415 (Колодний, 2009). Станом на січень 2015 р. українська конфесійна мережа представлена 57 зареєстрованими віросповідними напрямками, у межах яких діяли 35963 релігійні громади (Релігійні організації в Україні, 2015).

За даними Релігійної служби України, яка постійно оприлюднює офіційну щорічну статистику, на кінець 2022 р. в Україні було зареєстровано 25652 громади без урахування окупованих територій.

У роки війни офіційна статистика у звичному вигляді фактично не публікується через складнощі її вираховання. Лінія фронту постійно змінюється, що ускладнює ідентифікацію значної кількості громад. Однак за даними 2024 р. найбільше громад усе ще належать УПЦ МП – 29 %, Православній церкві України належать 22 % громад, на третьому місці – Українська греко-католицька церква (майже 10 % громад). За кількістю монастирів ПЦУ на четвертому місці після УПЦ МП, який належать 39 % монастирів, Римо-католицької церкви (22 % монастирів) та УГКЦ (20 %). Але що стосується наявності вірян, то, за опитуванням Центру Разумкова, з московським патріархатом себе співвідносять лише 5,6 % громадян, тоді як 42,2 % асоціюють себе із Православною церквою України. Водночас понад 55 % виступали за заборону Московського патріархату в Україні, 11 % належали до вірян УГКЦ, 1,2 % – до Римо-католицької церкви, а 13,4 % – до жодного віросповідання, або ж вони ще не визначились (утім, переконаними атеїстами є лише 2,8 %) (Релігійні організації в Україні, 2024).

За найсвіжішими даними Центру Разумкова (січень 2025 р.) частка тих, хто вважає себе належними до вірян ПЦУ, у 2024 р. становить 35 % від усіх опитаних. Після початку повномасштабної війни Росії проти України істотно менше стало тих, хто зараховує себе до вірян УПЦ(МП) (13 % у 2021 р. і 5,5 % у 2024 р.) (Українське суспільство..., 2025, с. 28).

Останню офіційну статистику по всій Україні було традиційно оприлюднено 1 січня 2022 р. До початку широкомасштабного вторгнення на підконтрольній Україні території офіційно було зареєстровано 8874 громади УПЦ МП та 6408 громад ПЦУ, а також 3510 громад УГКЦ та 1040 РКЦ. За даними Державної служби України з етнополітики та свободи совісті, кількість релігійних громад, які змінили юрисдикцію і перейшли з УПЦ МП до ПЦУ лише в 2024 р. становить 232 парафії. Загалом упродовж 2022–2024 рр. до ПЦУ приєдналося 1200 релігійні громади. У попередні роки сплески переходів найчастіше відбувалися під впливом конкретних резонансних подій. Наприклад, це пов'язано з російською агресією і офіційною причетністю Російської православної церкви з патріархом Кирилом (Гундяєвим) та представниками УПЦ МП (яка вважається афілійованою з РПЦ). У 2024–2025 рр. подібних сплесків не спостерігається. Статистика свідчить про стабільні, однак поодинокі випадки зміни юрисдикції.

Уже за перших 10 років незалежності парафіяльна мережа зросла на 85,5 %, у наступне десятиліття приріст призупинився, проте становив 46,4 % (Владиченко, 2012, с. 216), у перше десятиліття ХХ ст. приріст майже нульовий. У роки війни релігійний приріст фактично зупинився, а якщо взяти загальнодержавну статистику, то навіть зменшився за рахунок анексії Криму та окупації українських територій. Аналіз статистичних даних інституційного становлення релігійної мережі свідчить про завершення в Україні екстенсивного розвитку та сповільнення темпів її розширення (у середньому 2 % на рік), що має сприяти збагаченню внутрішнього духовно-культурного життя церкви.

Фактичним підтвердженням росту парафіяльної мережі є такий факт. На кінець 2022 р. (порівняно з 2000 р.) рівень декларованої релігійності зріс із 57 до 72 %. Характерно, що зростання рівня декларованої релігійності відбулося у тих регіонах, де він був нижчим (Релігія і влада в Україні, 2011, с. 51).

Розподіл релігійних організацій на початок 2022 р. за конфесійною приналежністю свідчить про збереження в державі домінування православного віросповідання. Згідно з останніми даними Центру Разумкова православ'я становить трохи більше ніж 51 % загальної мережі релігійних організацій. Друге місце за кількістю діючих парафій посідає УГКЦ, проте її загальне представництво в усеукраїнській релігійній мережі зменшилося до 10,5 % із 14,1 % у 2000 р.

Протестантські організації значно знизили темп нарощення загальної мережі інституцій упродовж останніх десяти років, хоча наприкінці ХХ ст. ці темпи були надзвичайно високими. Сьогоднішня інституційна мережа протестантських конфесій практично досягла максимальних меж.

Ще один важливий аспект діяльності релігійних організацій – це можливість звернення богослужінь і інших релігійних обрядів у власних храмових приміщеннях. Рівень забезпечення релігійних організацій культурними спорудами завжди був недостатнім, хоча до війни він був уже доволі високим. Забезпечення кожної парафії богослужбовим приміщенням значно актуалізує перспективи налагодження конструктивного діалогу в міжконфесійних та державно-церковних відносинах. Це стосується почергових богослужінь, повернення та передавання церковних будівель релігійним організаціям, виділення земельних ділянок для нового будівництва, державного сприяння з оформлення документації тощо.

Повертаючись до моменту проголошення державної незалежності, відзначимо, що в 1991 р. в Україні діяли представники лише 2 етноконфесійних напрямів: ісламу та юдаїзму (14 мусульманських і 25 юдейських громад). У 2007 р. були представлені уже понад тисяча релігійних організацій, які репрезентують етноконфесійні утворення (Kharkovschenko, & Bortnikova, 2018, pp. 101–128). Сьогодні ця кількість ще збільшилась. Таке відродження традиційних українських церков стало можливим виключно завдяки позитивному ставленню влади до відтворення затребуваної кількості громад для релігійних меншин.

Звідси можна зробити висновок, що українській простір характеризується двома визначальними складниками: поліконфесійністю та поліетнічністю. Наразі в Україні проживають представники понад 100 різних національностей, що становить близько чверті від усього населення (Кобетяк, 2023, с. 109). Наявність різних культур, мовних та релігійних традицій (навіть у межах однієї конфесії), соціальних утворень значно впливають на формування сучасної конфесійної структури українського суспільства. Її строкатість та різноманіття, з одного боку, додає колоритності та суспільної значущості, а з іншого – є додатковим конфліктогенним фактором, який з періодичною активністю "розпалюється" у різних кутках України. Отже, наявність такої розгалуженої і "багатої" релігійної мережі – це "візитна картка" України, це її багатство, народні звичаї і традиції. Але одночасно це суттєвий конфліктогенний фактор, який ускладнює міжконфесійні та державно-церковні відносини. Підтвердження такого твердження знаходимо в докторському дослідженні вітчизняної професорки А. Арістової "Релігійні конфлікти в перехідних європейських суспільствах: природа, динаміка, вплив на релігійно-суспільні процеси" (Арістова, 2008). Дослідниця підсумовує, і з її думкою варто погодитись, що наявність багатьох конфесійних утворень може призвести до суперництва й ворожнечі, яка принесе розбрат і додаткові конфліктогенні ризики. Особливо гострою є ситуація в українському православ'ї, яке розділене на 2 основні гілки (ПЦУ та УПЦ МП), а третя – Українська православна церква Київського патріархату, активно намагається відродити свій вплив і значення у суспільстві, яке мала до Об'єднаного собору у грудні 2018 р. На тлі російсько-української війни загострення протистояння між двома православними юрисдикціями набирає обертів. З одного боку, ПЦУ сьогодні відчуває значну підтримку від держави, чим активно користується. Передусім це стосується переведення у власність культурних споруд, виділення земельних ділянок, сприяння в оформленні документації, доступ до ефіру в різних ЗМІ, інші офіційні та неофіційні преференції. З іншого – УПЦ сьогодні відверто в суспільстві позиціонується як атрибут російського вторгнення в Україну, як церква, пов'язана із колабораційною діяльністю та афілійовано залежить від Москви.

За останніми даними соціологічних зрізів Центру Разумкова станом на кінець 2024 р. продовжують ідентифікувати себе з православ'ям загалом 55,4 %. Це на 5,4 % менше, ніж у 2023 р. І це на 15,2 % менше, ніж у 2013 р., коли з православною церквою себе співвідносили аж 70,6 % українських громадян (Українське суспільство, 2025, с. 33). Отже, найвищий рівень довіри до православної церкви був напередодні російського вторгнення та Революції Гідності. Майдан став лакмусовим папірцем у проблемі самоідентифікації українських громадян. Вектор тяжіння до східної чи західної культур проявився у більшості наших співвітчизників. Маємо

констатувати, що значною мірою довіра до православної церкви знизилась через несприйняття проукраїнських позицій церковними ієрархами. Несприйняття Майдану, тяглість до президента Януковича і його оточення, свідоме непомицання російської агресії вже в 2014 р. спричинило критичний обвал довіри до церкви. Проукраїнські церкви (УПЦ КП, УГКЦ, УАПЦ), хоча і стояли поруч із людьми на Майдані, також не змогли об'єднатися перед обличчям спільного ворога. З одного боку, їх поєднували патріотичні настрої і бажання рухатись в європейському вимірі, а з іншого – власні ієрархічні амбіції та переконання не дозволяли робити крок назустріч із метою подальшого формування Єдиної Помісної церкви Київської традиції.

Низький рівень довіри до православної церкви у 2024 р. свідчить про подальший рівень падіння церкви як орієнтира, церкви як об'єднувачого інституту, церкви як інструменту забезпечення морального, культурного та духовного виховання. На противагу зниження рівня довіри до православ'я, а це відбувається через тотальний розподіл на різні юрисдикції, небажання розірвати стосунки з Московським патріархатом з боку УПЦ та періодичними силовими захопленнями культурних споруд, часто з використанням адмінресурсу, додали в рейтингу довіри греко-католики та протестанти. По одному відсотку зріс рівень людей, які співвідносять себе саме з УГКЦ та Євангелічними християнами (Українське суспільство, 2025, с. 33).

Заради справедливості варто відзначити, що похибку навіть таких потужних досліджень, які десятиліттями проводить Центр Разумкова, дає неможливість опитати населення тимчасово окупованих територій. Традиційно мешканці східних та південних областей, як і Криму, в переважній більшості співвідносили себе з православною церквою, причому Московського патріархату. Греко-католицька церква, як і протестантські деномінації переважно розповсюджені на заході та в центрі країни. Тому чисельність їх adeptів у відсотковому співвідношенні не зменшилась, і навіть повільно зростає.

Доречно відмітити негативні тенденції у ставленні до православ'я загалом, і зокрема до присутності Московського патріархату в Україні фактично під вінець третьої річниці кривавої війни. Додаткового напруження додають постійні непорозуміння між православними церквами та небажання обох Предстоятелів іти на найменші компроміси та хоча б незначний діалог. Можливо, цьому заважає тяглість православної традиції до романтичного Візантизму. Один із останніх патріархів славетної Візантійської імперії, Антоній IV, писав до князя Московського Василя I (1389–1425), що християни не можуть мати церкву без імператора. Однак незабаром православні християни втратили імператора, але Церква залишилася (Кирило (Говорун), 2025).

Сучасні проблеми у світовому православ'ї можуть бути пов'язані із непристосованістю цієї релігії до життя у сучасних демократичних умовах. Християнство зародилось в умовах існування потужної імперії, яка значною мірою регламентувала та адмініструвала церковне життя. Однак сьогодні відсутність державного керманіа, який, як давні василевси, скличе Вселенський собор, підпише певні документи (наприклад перелік дозволених церковних канонів), віддасть наказ про об'єднання чи певні трансформації, надасть автокефальний статус чи позбавить його і подібне, призводить до певного хаосу в управлінні Вселенською церквою. У зв'язку з цим помісні церкви перетворились на конгломерації, що конкурують. Така нездорова конкуренція між православними церквами, які мають становити Єдине Тіло Христа, призвела до зриву Всеpravославного

собору на Криті у 2014 р., який мав розв'язати низку нагальних церковних проблем у всьому світі, як, наприклад наявність діаспорних церков, наявність паралельних юрисдикцій (Естонія та Україна), можливість утворення чужих екзархатів на чужій канонічній території (Екзархат РПЦ в Африці), утворення нової Помісної церкви тощо. Ці та інші проблемні питання мали стати поштовхом для об'єднання усіх православних у світі. Православ'я давно перестало бути панівною гілкою християнства. Подібні виклики мали б бути сигналом для гуртування, однак наразі лише розділяють у політичному та релігійному ракурсах.

Ще одним поштовхом для об'єднання могла стати пандемія COVID-19. XXI століття, яка, змінюючи масштаби соціальності, створює простір для нових ідей, актуалізує нові запити на моральність та об'єднувальні смисли в сфері релігії (Борейко та ін., 2021 с. 315). Однак навіть потужна небезпека життю людей стала приводом для розбіжностей (як варто причащатись, чи варто відвідувати богослужіння, сповідь online, подібне).

Хоча пандемія коронавірусу призвела до реформ у сфері релігійної безпеки, однак такі зміни були нетривалі. Передусім вони стосувались обмеження на відвідування місць поклоніння. Це могло призвести до зменшення значущості релігійних практик. Саме тому після "перемоги" над Covid відвідування культових приміщень знову стало актуальним та важливим (Konversky, 2021. с. 441).

Наявні дослідження цієї проблеми базуються на суто інформаційних та несистемних підходах, що обмежує можливість розуміння проблеми в контексті системи "релігія – особа – держава".

Усе це дає підстави стверджувати, що православ'я все-таки підсвідомо тяжіє до єдиного потужного державного керівника. Візантійська модель церковного адміністрування виявилась найкращою, що сприяло розквіту церкви в Середньовіччі. Ліберальні засади сучасного демократичного ладу мали б сприяти позитивному розвитку здорової конкуренції між релігійними організаціями, однак призвели до формування нових конфліктотенних чинників і дестабілізації суспільства.

Дискусія і висновки

Підсумовуючи, відзначимо, що за роки незалежності України конфесійна структура зазнала значних трансформацій та докорінних перетворень. Демократичне ставлення до релігійних організацій та прийняття ліберального Закону про свободу совісті спричинило активне нарощення парафіяльної мережі вже діючих та реєстрацію нових конфесій. До середини 2000-х років інтенсивний розвиток припинився, активізувалось екстенсивне нарощення потужностей представлених в Україні релігійних організацій. Нову хвилю трансформації релігійної мережі спричинило російське вторгнення у 2014 р. Це призвело до чіткої поляризації на "проукраїнську" і "промосковську" гілки православ'я, яке було і залишається панівною конфесією в Україні, хоча активно залучалось до різних політичних процесів. Ще одним поштовхом для "перерозподілу" церковного впливу на суспільство стало надання Томосу для новоутвореної Православної церкви України, з якою сьогодні ідентифікують себе понад половина всіх православних, а в загальному співвідношенні 35 % віруючих на противагу 5,5 % вірян УПЦ МП. Сучасна строкатість релігійної мережі, з одного боку, свідчить про комфортні умови для вільного релігійного волевиявлення, а з іншого – є значним конфліктотенним чинником, який періодично вибухає, переважно між двома православними юрисдикціями. Отже, процес налагодження мирних міжконфесійних та державно-церковних відносин триває. Це явище динамічне, нестабільне. Сьогодні Україна перебуває на порозі реалізації нового Закону про заборону Московсь-

кого патріархату в Україні, що однозначно буде приводом для нової хвилі міжконфесійного напруження та релігійних змін. Адже значна частина служителів та вірних УПЦ не планують переходити в ПЦУ, тому цілком імовірно формування нової релігійної організації.

Список використаних джерел

- Арістова, А. (2008). *Релігійні конфлікти в перехідних європейських суспільствах: Природа, динаміка, вплив на релігійно-суспільні процеси* [Неопубл. дис. д-ра філос. наук]. Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України.
- Борейко, Ю. Г., Вергелес, К. М., Виговський, Л. А., Гаврилюк, Т. В., Гудима, І. П., Майданевич, Л. О., Нестерова, М. І., Предко, В. В., Предко, Д. С., Предко, О. І., Туренко, В. Е., & Харьковченко, Є. А. (2021). *Безпека, релігія, церква в сучасному суспільстві* (К. М. Вергелес & О. І. Предко, Ред.). ФОП Кушнір Ю. В. <https://dspace.vnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5650/Безпека,%20Релігія,%20Церква%20в%20сучасному%20суспільстві%20Коллективна%20монографія.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Владиченко, Л. (2012). Сучасний стан та динаміка розвитку релігійної мережі в Україні. *Мультиверсум*, 8(116), 214–225.
- Кирило (Говорун), архім. (2025). *Глобальне Православ'я: Відчайдушна потреба у самооцінці*. Вид-во Софійського братства.
- Кобетяк, А. Р. (2023). *Політичні детермінанти конституювання Помісної православної церкви* [Дис. д-ра політ. наук, Волинський національний університет імені Лесі Українки]. https://ra.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/07/Dysertatsiya_Kobetyak-A.R.pdf
- Колодний А. (2009). *Релігійне сьогодення України: Роздуми, оцінки і прогнози (тематична збірка вибраних статей і тез)*. Український видавничий консорціум.
- Релігійні організації в Україні (станом на 1 січня 2015 р.)*. (2015, 30 травня). Релігійно-інформаційна служба України. https://risu.ua/religiyni-organizacii-v-ukrajini-stanom-na-1-sichnya-2015-r_n74529
- Релігійні організації в Україні*. (2024, 21 травня). Укрінформ. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3865991-religiyni-organizacii-v-ukrajini.html>
- Релігія і влада в Україні: Проблеми взаємовідносин. (2011, 8 лютого). У Державно-конфесійні відносини в Україні, їх особливості і тенденції розвитку. Інформаційно-аналітичні матеріали до Круглого столу. Центр Разумкова. https://razumkov.org.ua/upload/prz_2011_Rlg_sml.pdf
- Саган О. (Ред.). (2021). *Уся правда про українське церковне питання (погляд з Афону)*. ПЦУ.
- Саух П. (2001). *Україна на межі тисячоліть: Трансформація духу і випробування національним буттям*. Волинські обереги.
- Українське суспільство, держава і церква під час війни. Церковно-релігійна ситуація в Україні-2024 (Інформаційні матеріали)*. (2025). Разумков Центр. <https://razumkov.org.ua/images/2025/01/28/2024-Religiya-l-religion-FIN.pdf>
- Kharkovshchenko, Ye., & Bortnikova, O. (2018). *Understanding religious violence. Radicalism and terrorism in religion explored via six case studies*. Springer.
- Konversky, A., Predko, O., Kharkovshchenko, Ye., Nosenok, B., & Nesterova, M. (2021). Religious security: The coronavirus pandemic and the identification of new contexts. *Obnovljeni Život*, 76(4), 441–456. <https://doi.org/10.31337/oz.76.4.1>

Artemii DOROSH, PhD Student
ORCID ID: 0009-0004-8255-7554
e-mail: doroshartur@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

References

- Aristova, A. (2008). *Religious conflicts in transitional European societies: Nature, dynamics, impact on religious and social processes* [Unpublished dissertation of Doctor of Philosophical Sciences]. H. Skovoroda Institut of Philosophy National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
- Boreyko, Yu. G., Vergeles, K. M., Vyhovsky, L. A., Havrylyuk, T. V., Hudyma, I. P., Maidanevych, L. O., Nesterova, M. I., Predko, V. V., Predko, D. S., Predko, O. I., Turenko, V. E., & Kharkivshchenko, E. A. (2021). *Security, religion, church in modern society* (K. M. Vergeles & O. I. Predko, Eds.). FOP Kushnir Yu. V. [in Ukrainian]. <https://dspace.vnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5650/Безпека,%20Релігія,%20Церква%20в%20сучасному%20суспільстві%20Коллективна%20монографія.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Kharkovshchenko, Ye., & Bortnikova, O. (2018). *Understanding religious violence. Radicalism and terrorism in religion explored via six case studies*. Springer.
- Kirill (Hovorun), Archim. (2025). *Global Orthodoxy: a desperate need for self-esteem*. Publisher of the Sophia Brotherhood [in Ukrainian].
- Kobetiak, A. (2023). *Political determinants of the constitution of the Local Orthodox Church* [Dissertation of Doctor of Political Sciences, Lesya Ukrainka Volyn National University] [in Ukrainian]. https://ra.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/07/Dysertatsiya_Kobetyak-A.R..pdf
- Kolodny, A. (2009). *The religious present of Ukraine: Reflections, assessments and forecasts (thematic collection of selected articles and abstracts)*. Ukrainian Publishing Consortium [in Ukrainian]
- Konversky, A., Predko, O., Kharkovshchenko, Ye., Nosenok, B., & Nesterova, M. (2021). Religious security: The coronavirus pandemic and the identification of new contexts. *Obnovljeni Život*, 76(4), 441–456. <https://doi.org/10.31337/oz.76.4.1>
- Religion and power in Ukraine: Problems of relations*. (2011, February 8). In *State-confessional relations in Ukraine, their features and development trends*. Information and analytical materials for the Round Table. Razumkov Center [in Ukrainian]. https://razumkov.org.ua/upload/prz_2011_Rlg_sml.pdf
- Religious organizations in Ukraine (as of January 1, 2015)*. (2015, May 30). Religious Information Service of Ukraine [in Ukrainian]. https://risu.ua/religiyni-organizacii-v-ukrajini-stanom-na-1-sichnya-2015-r_n74529
- Religious organizations in Ukraine*. (2024, May 21). Ukrinform [in Ukrainian]. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3865991-religiyni-organizacii-v-ukrajini.html>
- Sagan, O. (Ed.). (2021). *The whole truth about the Ukrainian church issue (View from Athos)*. OCU [in Ukrainian].
- Saukh, P. (2001). *Ukraine on the verge of millennia: transformation of the spirit and the test of national existence*. Volyn oberegi [in Ukrainian].
- Ukrainian society, state and church during the war. Church and religious situation in Ukraine-2024 (Information materials)*. (2025). Razumkov Center [in Ukrainian]. <https://razumkov.org.ua/images/2025/01/28/2024-Religiya-religion-FIN.pdf>
- Vladychenko, L. (2012). Current state and dynamics of the development of the religious network in Ukraine. *Multiversum*, 8(116), 214–225 [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 19.11.24
Прорецензовано / Revised: 27.11.24
Схвалено до друку / Accepted: 23.12.24

CONFESSIONAL STRUCTURE OF UKRAINIAN SOCIETY: A FOCUS ON THE 21ST CENTURY

Background. The article highlights the transformational processes occurring within the confessional structure of Ukrainian society at the turn of the millennium. The study focuses on the existing network of religious organizations and formations in Ukraine in the 21st century. It emphasizes that the granting of the Tomos of Autocephaly to the Orthodox Church of Ukraine has deepened transformational processes and influenced the confessional dynamics within Ukrainian society.

Methods. The study employs a comprehensive set of methods, including historical analysis to examine the confessional landscape in its dynamics and historical retrospection; content analysis of available statistical data and statements by hierarchs of various religious organizations; a comparative method to juxtapose data from different religious organizations; expert evaluation methods; and statistical analysis of sociological data. The application of a range of philosophical and general scientific methods enabled a thorough investigation and forecasting of the confessional structure of Ukrainian society.

Results. The study identifies the issue of the current jurisdictional division of Ukrainian Orthodoxy into three main branches, which significantly exacerbates interconfessional tensions in the country. It is noted that the confessional structure has undergone substantial changes during Ukraine's years of independence, complicating the establishment of equitable dialogue both between individual confessions and between the state and the church. Particular attention is given to the inter-Orthodox conflict and the prospects for the potential prohibition of the Moscow Patriarchate in Ukraine.

Conclusions. It is emphasized that the jurisdictional division of Ukrainian Orthodoxy persists in the modern history of Ukraine. The transformation of the confessional structure of Ukrainian society is occurring at an extremely slow pace, indicating the conclusion of the extensive development phase of religious organizations represented in Ukraine. It has been demonstrated that the transformation of the confessional structure leads to changes in state-church relations, which, in turn, affect the balance of interconfessional relations.

Keywords: autocephaly, jurisdiction, Orthodox Church, religious community, parish, confessional affiliation, Tomos.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.